
Antecknat

Vägar till kunskap om kultur

Av EDDY NEHLS

Kultur är en oöverblickbar förändringsprocess utan tydlig början och definitivt slut. Kunskapen som kulturforskningen resulterar i kan och får därför inte läsas in eller göras svårtillgänglig för den allmänhet som rönen ytterst berör. Kunskap om kultur får inte bli en angelägenhet för experter. Olika tolkningar av forskningsresultaten behöver omsättas i människors vardag för att kunna göra skillnad där, och resultaten kan bara värderas utifrån förändringarna som kan härledas till receptionen av texterna som produceras av forskarna. Det är ute i samhället som kunskapen får sitt eventuella värde.

Dessa tankar bildar utgångspunkt för den bok jag står i begrepp att färdigställa och som kan sägas utgöra mitt livsverk, mitt bidrag till kulturforskningen i allmänhet och till etnologin i synnerhet. I boken riktas fokus mot mellanrummen och jag undersöker förutsättningarna för en mer samtalande syn på kunskap, särskilt om kultur; dess preliminära titel är *Omvägar till kunskap om kultur. Försök till formulering av en*

mellanrummens filosofi. Här tänkte jag presentera några av tankebyggets centrala och bärande delar.

FÖRÄNDRING OCH KUNSKAP SOM KULTUR

För att förstå kultur på det sätt som jag menar att kultur behöver förstås på, krävs ett mer samtalande och personligt anslag och texten måste kunna läsas även av lekmän. Jag hävdar att en text om kultur(vetenskap) som inte kan läsas av alla inte bör läsas av någon. Var och en har sin unika förstahandserfarenhet av kulturen och kulturforskningen bidrar främst med tolkningar och verktyg att tänka med; inte sanningar eller definitiva och otvetydiga resultat. Kulturforskning handlar om studier av förändring, i rörelse (Nehls 2017).

Frågorna som kulturvetare arbetar med är frågor utan givna svar. Det är viktigt att lägga märke till och förstå, annars finns en risk att fokus riktas mer mot resultatens giltighet (som alltid kan diskuteras) än mot vardagstillvaron och verkligheten som

kulturforskaren försöker förstå.

I boken presenteras förhållningsregler och verktyg som är tänkta att inspirera fler att engagera sig i sökandet efter förståelse för tillblivelsen av den kultur som både påverkar och påverkas av människor och det som händer mellan dem. Därför är samtal och mellanrum två av bokens viktigaste begrepp. Förändringstakten i dagens samhälle har ökat markant bara under min livstid. När förändringen går snabbare och snabbare kommer även små glapp (tid för granskning och publicering) att spela roll för kunskapens angelägenhetsgrad. Vetenskapen, särskilt etnologin, behöver bli mer öppen, fler behöver kunna och även få granska resultaten, inte en gång innan publiceringen, utan kontinuerligt. Jag vill se ett rörligare och mer levande och öppet system, både för publicering och granskning av vetenskapliga resultat, där inget är ristat i sten. Vetenskapliga texter är alltid början på något, inte slutet. Vetenskapen håller dock olyckligtvis på att fjärma sig från livet och

forskningsresultat uppfattas tyvärr av många som ett slags karta som verkligheten ska anpassa sig efter, istället för tvärtom. En mer öppen vetenskaps- och kunskapsyn skulle kunna ändra på det och etnologin är ett ämne som skulle kunna gå i bränschen för en sådan utveckling.

Synen på kunskap är kulturellt upprätthållen och den forskare eller de forskningsresultat som går på tvärs mot allmänhetens *förväntningar* på hur forskning bedrivs och vetenskapliga resultat ska se ut riskerar att avfärdas. Det är bara en i raden av kulturens många inneboende paradoxer. Att sprida insikter om kulturens karaktär är många gånger otacksamt. Som lärare på högskolan får man ibland höra: ”Men kan du inte bara tala om hur det är.” Problemet är att det är just det jag gör, talar om hur det är eller snarare hur det blir till. Kultur är till sin natur komplex och motsägelsefull. Ändå är det ofta kulturvetaren som får klä skott för verklighetens oöverblickbarhet, när mottagarens frustration växer på kvadraten av ansträngningen för att förstå och få kulturen att passa in i den vetandets ram som för tillfället gäller.

Kunskap och kultur ser jag som *gemensamma resurser*. Man kan säga att vi lånar kunskaperna en tid och använder dem. Och genom att bruka dem förändras kunskaperna tillsammans med an-

vändarna, ömsesidigt. Kunskap är vetande som traderats över tid, inom och mellan kulturella gemenskaper; alltså en dynamisk helhet som rymmer mer än bara tankar och ord. Mina kunskaper är med andra ord inte helt och hållet mina; jag delar dem med andra och dess innebörd uppstår mellan. Förändringen uppstår inte inom någon eller något, utan mellan. Alla helheter består *även* av mellanrum och det är där förändringen uppstår när relationerna mellan delarna som bygger helheten ändras. Tillvaron är fylld av mellanrum som tas förgivna eller betraktas som meningslösa utifrån ett kunskapsperspektiv.

Detta vill jag vara med och försöka ändra på. Mellanrummens roll för kulturen och dess icke-linjära tillblivelse behöver uppmärksammas, även om kunskapen om mellanrummens dynamik och slumpens roll aldrig fullt ut går att förstå.

EN MER SAMTALANDE VETENSKAP

Värnandet av samtalet har jag gjort till min livsuppgift (Nehls 2016). Det är så jag använder mina förvärvade kunskaper och kompetenser. Samtal är kunskapens barnkammare. Tyvärr lever vi i en allt mer polariserad värld där det utvecklats en debattkultur som mal ned motstånd och utplånar glädjen i sökandet efter kunskap om den

vardag som vi människor lever i. Jag tror på och har kommit att ägna en stor del av mitt akademiska liv åt att främja *utbyten* av kunskap mellan människor och över olika gränser. Jag värdesätter samtalet för att det öppnar upp mellanrum och främjar kommunikation. Debatten gynnar varken utbyte eller lyssnande och leder heller inte till den ödmjukhet som är förutsättningen för att kunna mötas och lära av varandra. Ändå går utvecklingen mot allt mer av debatt och allt mindre av samtal. Debatten förenklar, polariserar och ger den starke fördelar. Debatten framstår kanske som ett effektivt sätt att avgöra vad som är bra kunskap, men det är precis tvärtom: debatten gynnar sådana kunskaper som är enkel, entydig och lätt att sprida bland människor. Debatten riskerar att leda till en förödande avakademisering av universitetet, vilket är en tanke som filosofen Jonna Bornemark (2018) tangerar i sin senaste bok. Att få rätt i en kamp om kunskap (om kultur) är inte samma som att faktiskt ha rätt, vilket bara kan avgöras i och genom analys av konsekvenserna som går att härleda till handlingarna som utförs med stöd i övertygelsen om att kunskapen är sann och riktig. Frågor som dryftas inom ramen för ett samtal blir bättre och mer ingående belysta än frågor som manglas genom en debatt. Och det är väl det vi vill

ha, bättre vetande? Användbar kunskap. Vad ska vi annars med forskare och forskning till? Bättre vetande om kultur och levtt liv kan man bara få om man arbetar förutsättningslöst och om man utjämnar maktförhållandena mellan dem som deltar i tillblivelseprocessen; genom att samtala.

Tankarna om kultur som utvecklas i boken bygger på den franske filosofen Gilles Deleuze i allmänhet och särskilt hans insiktsfulla text om samtalet (Deleuze 2004), som visar på möjligheter med och vägar fram mot en mer prövande och sökande syn på kunskap. Alldeles för mycket tid och möda läggs idag på att försvara egna ståndpunkter, resultatet av *min* forskning. Debattkulturen får det att framstå som önskvärt och det leder till att kollegor uppfattas som hot eller konkurrenter, vilket underblåser slutenheten och polariseringen. Debatten territorialiserar kunskapen, för att tala med Deleuze (och Guattari 2003), och samtalet bjuder motstånd mot den tendensen genom att deterritorialisera vetandet. Den ökande territorialiseringen leder till protektionism, ökad efterfrågan på debatter och mindre lyssnande, vilket är förödande för kulturforskningen. Bara i förutsättningslösa samtal utan mål eller krav på prestation kan man skapa fördjupad förståelse för och kunskap om kultur. Och för att uppnå det målet behövs trygg-

het och tillit, tid för reflektion och en ömsesidig vilja att förstå, att lära och att lyssna på varandra, vilket är ord och begrepp som riktar uppmärksamheten mot mellanrummen som liksom ett öppet samtalsklimat måste värnas aktivt för att kunna främja kunskapsutvecklingen.

Jag återkommer ofta i tanken till kulturvetares, av omständigheterna, påtvingade dubbla kompetens. Dels måste man leva och verka ute i samhället, på samma premisser som alla andra, dels behöver man utveckla en abstrakt förståelse och konstruera verktyg för att se och förstå kulturen som alla lever i och har direkt tillgång till. Det leder till att man tvingas utveckla den dubbla kompetens som behövs för att skapa kunskap om mellanrummen, som både förenar oss människor och håller oss isär, och förståelse för samtalets möjligheter. Kunskap om kultur uppnås genom att hela tiden växla perspektiv. Genom att hela tiden träda in i och ut ur forskarrollen.

Debatters livsluft är (motståndarens) missuppfattningar. Blottorna hos den andre utnyttjas hänsynslöst. Detta förhållande, denna konsekvens av sättet att arbeta på, verkar synen på kunskap. Inom dagens normalvetenskap ser man med misstänksamhet på allt som inte uttrycks säkert. Vagt uttryckta tankar uppfattas idag som tecken på svaghet, vilket hotar hela kunskapsbygget.

Den som kan identifiera svaghet hos motståndaren och som kan dölja sina egna brister blir därför en vinnare. Kunskap är lika mycket psykologi och kultur som fakta och kritisk granskning. Och eftersom den som utsetts till vinnare inte granskas lika hårt som förloraren kommer eventuella fel och problem att sopas under mattan. Ingen vill därför inom rådande kunskapsregim beslås med fel eller avslöjas som någon som missförstått.

Klarhet är målet inom akademien, och självklar ska man förenkla och förtydliga så mycket det bara går, men om tydlighet blir ett mål i sig kommer den som talar om det som är vagt till sin natur, vilket kultur är, att få svårt att göra sin röst hörd och nå ut med sina kunskaper. Missförstånd och misslyckanden uppfattas med rätta som problematiska inom naturvetenskap och matematik, om och när man ska räkna på något och där det finns ett och ett enda svar på frågan som ställs och problemet som undersöks. Men kultur går inte att räkna på, kultur är en öppen process av tillblivelse.

Om jag sätter ord på min förståelse av naturvetenskapliga forskningsrön i ett samtal med en naturvetare kan jag få hjälp att utveckla kunskaperna av en som behärskar ämnet. Och den forskaren får samtidigt en fördjupad förståelse för hur hans kunskaper uppfattas och tas emot av en som inte är insatt. Samma

gäller för naturvetare, som inom ramen för samtal, där allt är tillåtet, inget ska bevisas och inga gränser bevakas, kan förmedla sin syn på kultur och få synpunkter på uppfattningarna av kulturvetare, som samtidigt lär sig förstå hur texterna läses av lekmän på området. Ett bra samtal handlar om och främjar ömsesidigt kunskapsutbyte, lärande och gemensam produktion av ny kunskap.

MISSFÖRSTÅND SOM MÖJLIGHETER

Få missförstånd gällande kultur utgör några problem, tvärtom kan det ofta vara första steget mot förståelse. Här kommer jag osökt att tänka på en intervju jag hörde med gitarristen i Rolling Stones, Keith Richards (för att ta ett lite oväntat exempel och för att visa att värdefulla insikter också kan uppstå utanför akademien), som talade om skillnaden mellan honom och andra gitarrister. Han sa att en vanlig reaktion när en gitarrist spelar fel är skam, men att han istället försöker se det som en möjlighet: "Låt se vad som går att göra av detta, det låter intressant!" I samma intervju sa han också att han och Ron Wood var och en för sig vara ganska ordinära gitarrister, men att det händer något mellan dem när de spelar tillsammans som gör dem oslagbara. Richards är inte ensam om att ha insett betydelsen av samverkan och

att misstag kan vara värdefulla. Jazzmusikern Miles Davies lär till exempel ha sagt, att utan misstag blir ingenting rätt. Och det är vidare en grundtanke inom jazz, att testa gränser, utmana och upptäcka nya vägar. Alla gör misstag hela tiden, men misstag blir till problem först när man ser på dem som misslyckanden. Tänk om man även inom vetenskapen kunde förmå sig att oftare betrakta missförstånd och misslyckanden på det sättet, lite mer konstruktivt och öppet sökande. Forskare i allmänhet har mycket att lära från konst och litteratur, vilket är en tanke som Deleuze (2004:7) klär i följande ord.

Men i god litteratur är alla missuppfattningar bra. Det är ett bra sätt att läsa: alla missuppfattningar är bra, givetvis under förutsättning att de inte är tolkningar utan avser användningen av boken, att de ökar användningen, att de skapar ytterligare ett språk inom dess språk.

Kulturvetares dubbla kompetens som diskuterades ovan kan ses som "ytterligare ett språk inom dess [kulturens] språk. Mutationer är ett slags missuppfattningar. Mutationer är resultatet av misstag i reproduktionen av genetisk information. Evolutionen drivs framåt av misstagen, inte av exakt överföring av exakt och felfri information. När miljön förändras är det bara den som kan anpassa sig som överlever.

Där och då spelar styrka och makt en underordnad roll. Allt handlar om hur man ser på och vad man gör av det som händer. Kultur förändras på samma sätt som evolutionen; mellan överflödet av utkastad potentialitet och en begränsad miljö. Att missförstånd per definition alltid är dåliga hävdar bara den som vill kontrollera det som sägs och som anser sig veta vad som är bäst. Om det gick att på förhand veta vad framtiden bar i sitt sköte vore det okej att resonera och agera så. Framtiden är dock öppen till sin natur och på samma sätt som naturen kan dra nytta av mutationer kan mänskligheten dra nytta av misstag och missförstånd som hela tiden uppstår, dock inte i en miljö där debatten dominerar.

En missuppfattning kan leda till något positivt, om den inte uppfattas som ett problem eller tecken på svaghet. Tänk på många av forskningens största genombrott. Det hör till undantagen att de dyker upp där och när man letar efter dem. Viagra är det klassiska exemplet; en substans som testades för hjärtat. Erektionerna som rapporterades om betraktades till en början som oönskade biverkningar, tills någon insåg att det fanns andra möjligheter än dem man ursprungligen letade efter. Tänk om missförstånd och misslyckanden betraktades som möjligheter istället för problem. Då skulle det som

kasseras inom en disciplin eller ett akademiskt sammanhang kunna utvärderas inom ett annat område, vilket skulle kunna leda till ny-tänkande som man aldrig kan planera för, bara lära sig förstå, vänta på och göra bruk av där och när det uppstår.

All kunskap är delad och mer eller mindre influerad av andras tänkande. Ingen människa eller grupp av människor börjar helt och hållet från början. Allt och alla är del av många olika flöden. En bok är på samma sätt aldrig exakt den samma, för varje läsare är den ny; av det enkla skälet att innehållet möter och svarar mot varje individs unika men föränderliga vardag och uppsättning erfarenheter, tankar, minnen och så vidare. Ibland behövs man gå vilse för att upptäcka nya och bättre vägar fram. Men för att inse värdet av misslyckanden och för att göra något konstruktivt av dem krävs en mer uppvärderad syn på samtal, mellanrum och inkännande och lyssnande utbyten av tankar om den föränderliga tillvaron som alla delar och samtidigt är del av.

REFERENSER

- Bornemark, Jonna, 2018. *Det omätbaras renässans: En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*. Stockholm: Volante.
- Deleuze, Gilles, 2004. "Samtalet: Vad är det och vad är det bra för?", i *Glänta* (nr. 4/2003 & 1/2004).
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix, 2003. *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Nehls, Eddy, 2016. *Samtal om samtal om kultur: Förslag till kunskapsteori för ett hållbart samhälle*. Utgiven på eget förlag, fritt nedladdningsbar, open access på nätet.
- Nehls, Eddy, 2017. *Studier av förändring, i rörelse: Förslag till kunskapsteori för ett hållbart samhälle*. Utgiven på eget förlag, fritt nedladdningsbar, open access på nätet.
- bate climate in society and academia and its negative effects on the conditions for creating knowledge about culture, which per definition is vague or annexed, by nature, is also discussed. The reasoning is based on the French philosopher Gilles Deleuze's works in general and his article "A Conversation: What is it? What is it for?", in particular. The spirit of the book and the article and its underlying idea is that one sometimes has to get lost in order to discover new and better ways forward in the quest for knowledge. The goal of a debate is to appoint a winner, but in a conversation everyone is a loser if the participants doesn't listen to and learn from each other. The outcome of cultural studies is not the end of a debate, it's a start of a conversation.

SUMMARY

Roads to knowledge of culture

(Vägar till kunskap om kultur)

This article is a brief and popularized presentation of some of the core ideas in an upcoming book where alternative ways of understanding, approaching and developing knowledge about culture is discussed. The significance of conversation and the importance of understanding the in-betweens of everyday life in the creation of knowledge (about culture) is examined, as well as the importance of not seeing misconceptions and possible mistakes as failures. Culture is regarded as a dynamic and evolving, open ended process of becoming and the dual competence that cultural scientists of necessity has to develop is highlighted as a key competence in the search for knowledge and understanding of scientific problems without given answers. The problems of today's increasingly polarized de-

Keywords: Culture, Knowledge, Deleuze, Conversation, In-between

Eddy Nehls is Associate Professor in Ethnology and is teaching organisation theory at the Division of Business Administration at University West in Trollhättan, Sweden.